

художню систему та інноваційну методологію в осмисленні літературно-естетичного спадку нації.

Література

1. Апанович О.М. Розповіді про запорозьких козаків. – К.: Дніпро, 1991. – 335 с.
2. Барабаш С.Г. Серце вільне і пісенне... – К.: Товариство «Знання». УРСР, 1989. – 16 с.
3. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін. – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
4. Шевченко Т. Кобзар. – К.: Рад.шк., 1986. – 608 с.
5. Павличко Д. В. Ностальгія: Поезії. – К.: Основи, 1998. – 222 с.

Присяжнюк О.М., канд.філол.наук, доцент

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

**КОНЦЕПТИ ВІЗУАЛЬНО-АКУСТИЧНОЇ ПЕРЦЕПЦІЇ
У РАННІХ ТВОРАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

У пропонованій статті ставимо за мету на прикладі творів Т.Шевченка (на лексичному матеріалі чотирьох думок „Тече вода в синє море...”, „Вітре буйний, вітре буйний!”, „Тяжко-важко в світі жити...”, „Нащо мені чорні брови...”) довести можливість візуально-акустичної перцепції концептів та принагідно показати їх роль у створенні поетичних образів.

У чотирьох думках Т.Шевченка, написаних у ранній, найбільш романтичний, період його творчості, яскраво простежуються слухові та зорові образи (*синє море; чорні хвилі; червона калина; сонце, що сходить; чорні брови; карі очі; заплакані очі*). Проте цікавими для нас в цьому дослідженні є окремі лексеми з цілісною візуально-акустичною структурою значення.

Лексеми, які поєднують сему зору й сему слуху, або перебувають на перетині двох лексико-семантичних полів із вказаним значенням, або виявляють їх взаємодію. На нашу думку, це такі концепти: *заснути, збудити, грати, заграти*. Розглянемо їх семантичну структуру.

Лексема *заснути* (*Плач же, серце, плачте, очі, Поки не заснули, Голосніше, жалібніше, Щоб вітри почули...* („Нащо мені чорні брови...”[5, с. 84]) у „Словник української мови” пояснює через значення „Впадати в сон”[5, с. 306].

У психологічному словнику маємо таке пояснення явища сну: „Сон – періодичний функціональний стан людини і тварин,... що характеризується відключенням від сенсорного (тобто пов’язаного з дією органів чуття) впливу зовнішнього світу” [1, с. 371]. Процес засипання супроводжується одночасним відключенням зорового та слухового сприйняття.

Отже, вважаємо, що лексема *заснути* чітко вказує на перетин лексико-семантичних полів зору й слуху.

Лексема *збудити* за „Словником української мови” має такі значення: „1. Перервати чий-небудь сон, змусити прокинутися когонебудь. 2. Вивести із стану спокою, застою що-небудь; порушити щось. 3. Викликати, розбурхувати що-небудь (почуття, сили, думки і т.ін.)” [5, с. 454]. Розглянемо наведенні значення відносно перетину лексико-семантичних полів зору й слуху.

Переривання сну веде до чуттєвої збудженості, тобто появи зорової та слухової активності. Пробудження від сну супроводжується, в першу чергу, буквальним відкриттям очей. Людина прокидається, розплющує очі і починає бачити картини навколишнього світу, тобто відбувається процес візуального сприйняття. Отже, в лексемі *збудити* чітко простежується семантичний множник зору.

Збудження від сну, „виведення зі стану спокою” [5, с. 454], „порушення, розбурхування чого-небудь” [5, с. 454] відбувається через зорові, дотикові і, обов’язково, слухові подразники. Дійсно, сон можна перервати будь-яким акустичним чинником (шумом, криком, словом, голосом, сиреною, звуковим сигналом тощо - будь-чим, що сприймається на слух). Отже, сема слуху виступає однією з двох основних в лексемі *збудити*.

Т.Шевченко вживає це дієслово у думках лише один раз, він пише: „*Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш, - Збуди його, заграй ти з ним, Спитай синє море*” („Вітре буйний, вітре буйний!” [6, с. 80-81]).

Вважаємо, що аналізована лексема чітко вказує на перетин лексико-семантичних полів зору й слуху.

Дериваційні синоніми *грати* і *заграти* представлені в творах, які ми розглядаємо, такими рядками: *Грає синє море...* („Тече вода в синє море...” [6, с. 79]); *Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш, - Збуди його, заграй ти з ним, Спитай синє море.* („Вітре буйний...” [6, с. 80-81]).

„Словник української мови” подає такі значення лексеми *грати* (*заграти*): 1) „Виконувати що-небудь на музичному інструменті (про людину)” [2, с. 159], „Виконувати який-небудь музичний твір (про оркестр, радіолу і т. ін.)” [2, с. 159]; 2) „Іскритися, пінитися, шумувати...” [2, с. 159]; 3) „Блищати, відбиваючись у чому-небудь, від чогось (про промені сонця, світла і т. ін.)” [2, с. 159], „Мерехтіти, миготіти (про світло, яке то посилюється, то послаблюється)” [2, с. 159], „Яскраво виділятися, вирізнятися на чому-небудь” [2, с. 159], „Переливатися різними кольорами” [2, с. 159], „Перебувати в русі, з’являтися й зникати” [2, с. 159].

Перше значення з усіма відтінками лексеми *грати* (*заграти*) належить до лексико-семантичного поля слуху. Віднесеність до нього підтверджується синонімами ряду з домінантою *грати*: *музичити*, *музикувати*, *цигикати*, *бренькотати*, *бренькотіти*, *бринчати*, *триндикати*, *тарабанити*, *барабанити*, *тирликати*, *пиляти*, *пилікати*, *тілікати* [3, с. 373], – які мають чітке акустичне значення.

Друге та третє значення з усією сукупністю відтінків вказують також на наявність в слові *грати* (*заграти*) семи зорового сприйняття. Тому у „Словнику синонімів української мови” маємо наступний ряд синонімів до слова *грати*: *зображати*, *блискати*, *вирувати*, *гарцювати*, *переливатися*, *пінитися* [3, с. 373-374]. Перелічені синоніми мають виражену сему візуального сприйняття.

Т.Шевченко вживає в аналізованих контекстах лексеми *грати*, *заграти*, перетинаючи семи зорового та слухового сприйняття: „Шуміти, пінитися, виблискувати на сонці – про море” [2, с. 151], „Почати шуміти, виблискувати – про море” [2, с. 245].

Таким чином, лексеми *грати*, *заграти* вказують на взаємодію та перетин лексико-семантичних полів зору й слуху.

На основі методу компонентного аналізу структури лексичного значення такі дієслова як *заснути*, *збудити*, *грати*, *заграти* виявляють перетин та взаємодію лексико-семантичних полів зору й слуху. Два окремі значення у семантичній структурі одного слова або перетинаються, утворюючи семантичну єдність (*заснути*, *збудити*), або стоять нарізно, виводячи, залежно від контекстних умов, на перший план одну з двох сем (*грати*, *заграти*). Взаємодія аналізованих полів безпосередньо пов’язана зі створенням поетом метафоричних образів. Найчастіше вживаним з них є образ граючого синього моря. Саме через перетин та взаємодію лексико-семантичних полів зору й слуху в лексичному складі сучасної української мови

з'являється значно більше слів із зоровим і слуховим вираженням. Такі лексеми утворюють численний тематичний ряд концептів візуально-акустичної перцепції, розгляд інших складових якого становитиме перспективи наших подальших наукових розвідок.

Література

1. Психология. Словарь. / А.В.Петровский. – М., 1990.
2. Словник мови Шевченка: В 2 т. – К., 1964. – Т. 1.
3. Словник синонімів української мови: У 2 т. / А.А.Бурячок, Г.М.Гнатюк та ін. - К., 2001. – Т. 1.
4. Словник української мови: В 11 т. – К., 1971. – Т. 2.
5. Словник української мови: В 11 т. – К., 1972. – Т. 3.
6. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів: У 12 т. – К., 2001. – Т. 1.

Радіонова Л. А., канд. філос. наук, доцент

Мележик А. В., здобувач факультету інженерних мереж та екології міст

Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова

МІСТО ЯК КОМУНІКАЦІЯ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Місто і соціальне формування людини діалектично взаємозв'язані один з одним. Міський простір є соціальним конструктором, оскільки певною мірою формується під впливом процесів, що відбуваються в даний момент в суспільстві. І в той же час, простір чинить дію на ціннісні орієнтири жителів міста. Простір міста є відображенням своєрідності способу життя кожної історичної епохи, громадського світогляду, при цьому акумулюючи соціальну інформацію і сприяючи культурній інтеграції городян. Творчість Тараса Григоровича Шевченка розглядалася багатьма дослідниками з різних позицій [1]. Хотілося зупинитися на темі міста у творчості Т. Г. Шевченка.

Тема «Тарас Шевченко в Петербурзі», здавалося б, знайома і вивчена, насичена дослідницькими несподіванками і парадоксами. Вона не лише відкриває яскраві сторінки життя і творчості поета і художника, але по-новому висвітлює художній вигляд міста на Неві, в якому Шевченко став вільною людиною і сформувався як майстер.

У шевченківському Петербурзі, витoki якого слід шукати в Петербурзі пушкінському, можна визначити схожі культурно-топографічні віхи: Літній сад, Мільйонна вулиця та ін. Творча доля Т.